

Α Ν Υ Π Ο Μ Ο Ν Η Σ Ι Α

Κυλίστε γρηγορώτερα, ἡμέραις καρφωμέναις,
Καὶ φέρτε, φέρτε τῆ στιγμῇ,
Ποῦ θ' ἀναπνέω γίασεμι
Σὲ χώραις μυρωμέναις.

Δὲν εἶμ' ἐγὼ γιὰ ξενητεία, δὲν εἶμ' ἐγὼ γιὰ ξένα·
Παιδί τοῦ ἡλίου, τῆς φωτιάς,
Δὲν θέλω χιόνια ξενητείας
Καὶ χνῶτα παγωμένα.

Ἔχω μανοῦλα τὴν αὐγή, τὸν ἥλιο γιὰ πατέρα·
Δημέρι πράσινα κλαδιά,
Πνοή, τοῦ ῥόδου μυρωδιά
Καὶ νύχτα τὴν ἡμέρα.

Εἶναι μητριὰ ἢ ξένη γῆ, κακὴ μητριὰ στοῦ ξένο·
Δίνει φαρμάκι γιὰ νερό,
Ψωμί ὡσὰν αὐτὴ πικρό,
Μὲ δάκρυ ζυμωμένο.

Ποῦ, μαύρη μοῖρα, μ' ἔρριξες; Ἐστὴ χώρ' αὐτὴ μαυρίζει
Γῆ, θάλασσα καὶ οὐρανός·
Κι' ὁ ἥλιος εἶναι σκοτεινός
Καὶ τ' ἄστρο δὲν φωτίζει.

Ἐνός πουλιοῦ δὲν ἄκουσα ὡς τώρα τὸ τραγοῦδι·
Δὲν κάθησα ὅσ' ἕνα βουνό,
Δὲν εἶδα κύμα γαλανό,
Δὲν μύρισα λουλοῦδι!

Ἔχθες τ' ἀστέρια ἐκύτταξα, καὶ πονεμέναις εἶδα
Ματιαῖς ἀράπικαις κι' αὐτὰ
Τ' ἀστέρια εἶν' ἐδῶ σβυστά,
Δὲν ἔχουν φῶς κ' ἐλπίδα.

Ἄχ, μόνο στῆς πατρίδος μου τ' ἀνθόστρωτα λημέρια
Εἶνε τὸ κύμα γαλανό,
Καὶ πρασινίζει τὸ βουνό
Καὶ λάμπουε τ' ἀστέρια.

Ἐκεῖ θ' ἀκούσω τὰ πουλιά, λουλοῦδι θὰ μυρίσω,
Καὶ ὅσ' ἠλιοφώτιστη φωλιά
Μέσ' στῆς στοργῆς τὴν ἀγκαλιά
Καὶ πάλι θ' ἀναζήσω.

Α. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Μ Ε Λ Ε Τ Η Θ Ρ Η Σ Κ Ε Υ Τ Ι Κ Η

Ὁ κόσμος ἐστέναζεν ὑπὸ τὴν ῥομφαίαν τῆς Ῥώμης. Αἱ πόλεις, τὰ ἔθνη, αἱ νῆσοι, αἱ δημοκρατίαι, αἱ τυραννίδες, εἶχον καταπλακωθῆ ὑπὸ τὸ βάρος αὐτῆς, ὡσεὶ εὐπλαστος μάζα ὑπὸ κολοσσόν. Ἄπαν τὸ κράτος τοῦ κόσμου εὐρίσκετο ἐν τῇ Ῥώμῃ, καὶ ἅπαν τὸ κράτος τῆς Ῥώμης ἐν ταῖς χερσὶ τῶν στρατιωτῶν. Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀριστοκρατία παρεδίδοτο εἰς Σατουρνάλια τῶν ἀηδεστέρων ἐγκλημάτων, τῶν διαπραχθέντων ὑπὸ τὸν ἥλιον. Ὁ κόσμος ἦτο καταπεπτωκώς, δυστυχής, ἐγκαταλελειμμένος. Ἦτο εὐρεῖα κοιλιάς, ἐν ἣ ἀντήχουν παρατεταμένοι ὀλολυγμοί, ὡσεὶ ῥόγγος ἀγωνιῶντος. Ἡ ζωὴ ἦτο χωρὶς ἐλατήρια. Ἡ αὐτοκτονία, ἡ μόνη παρηγορία τοῦ βίου. Διεφθαρμένη καὶ ἐξουθενημένη ἡ ἀνθρωπότης ἐφέρετο εἰς τὴν ἄβυσσον, ὑπὸ κυβέρνησιν ὤμων παραφρόνων. Ποῦ καὶ ποῦ τὰ ναυάγια τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐμάχοντο μὲ γυμνὸν στήθος. Ποῦ καὶ ποῦ ἡ λαϊκὴ ἀρετὴ ἐκδηλουμένη διὰ συνεταιρισμῶν φιλανθρώπων, δι' ἄλλων τινῶν παρομοίων φροντίδων ἐφαίνετο ἀτενίζουσα εἰς ὠραιότερον μέλλον. Ἄλλ' αἱ σωτήριοι αὐταὶ προσπάθειαι ἐπνίγοντο ὑπὸ τὰ ἐρείπια καταπίπτοντος κόσμου, ἀπέραντος δὲ

κοινωνία ἠπειλεῖτο ν' ἀποσυντεθῆ ἐλλείψει τῆς δυνάμεως ἐκείνης τῆς συγκρατοῦσης τὰ σώματα, τῆς ἔλλεως, ἐλλείψει δηλονότι ἀγάπης.

Ἐντὸς τοιοῦτου ὀρίζοντος, ἀνέπνευσε τὴν πρώτην αὐτοῦ πνοήν, πέραν ἐκεῖ, ὅπου ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, ἀνευ οὐδεμιᾶς πομπῆς καὶ τηλεβόλων κρότου, εἰς τὸ μικρὸν καὶ ἄθλιον ἔθνος τῶν Ἰουδαίων, τὸ κλαῖον ὑπὸ τὸ μαστίγιον τοῦ Ἡρώδου, ὁ Μεσίας τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ Χριστός.

Ἄφου διεξέφυγε τὴν θηριωδίαν τοῦ Ἡρώδου, καὶ ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ σπουδάζων ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ἀναφαίνεται διατρέχων τὴν πατρίδα του, ὡς προφήτης, καὶ διασπείρων καθ' ὁδὸν τὴν ἀλήθειαν, ὑπὸ μορφὴν λαϊκὴν, καὶ ἐν παραβολαῖς ἀρυσόμεναις ἐκ τῶν ἀπλουστέρων φαινομένων τῆς φύσεως καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Παρέβαλεν ἑαυτὸν πρὸς σπορέα, ὅστις καίτοι γνωρίζων ὅτι μέρος τοῦ σπόρου του χάνεται, δὲν ὀκνεῖ οὐχ ἦττον νὰ σπεύρῃ. Ἐφερὲν ἐν ἑαυτῷ τὴν πεποίθησιν, ὅτι εἴμαρτο νὰ ἀναμορφώσῃ τὸν κόσμον. Αὐτὸς οὗτος ἦτο πεπεισμένος περὶ τῶν ἀληθειῶν ἃς ἐδίδασκεν. Τὸ πῦρ, ὅπερ ἠθέλε νὰ ἀνάψῃ ἐντὸς τῶν καρδιῶν

τῶν ἄλλων, ἔκαιεν ἐντὸς τῆς ἰδίας αὐτοῦ. Ἀκόμη ζῶμεν ἐκ τῆς λάμπειας τοῦ πυρὸς ἐκείνου. Ἡ πίστις ὅτι ἦτο ὁ Μεσίας, τὸν ὁποῖον ἀνέμενον, ἐπέσυρε κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἐχθροί, τοὺς ὁποίους ἐδημιούργησεν ἢ εἰλικρινεία του μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινωνίας, τὸν διέβαλον ὡς βλασφημήσαντα, καὶ ὁ λαὸς ἐκεῖνος, ὅστις πρὸ 8 ἡμερῶν τὸν ὑπεδέχετο εἰς τὴν πόλιν του μετὰ βαιῶν καὶ κλάδων, φωνῶν ἀτελεύτητα ὡσὰν εἰς τὴν παρουσίαν του, ἐξέδοτο θανατικὴν ἀπόφασιν κατ' αὐτοῦ, καθ' ὅλους τοὺς τύπους δικαίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Ῥωμαῖος διοικητὴς ἐπεκύρωσεν.

Ὁ θάνατος τοῦ διδασκάλου ἐξέπληξε τοὺς μαθητάς, ἀλλ' ἢ λυπηρὰ ἐκπληξίς, δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον. Τρεῖς ἡμέραι μόλις εἶχον παρέλθει καὶ ἡ Μαρία ἢ Μαγδαληνὴ, ἕξαλλος ἐκ χαρᾶς διεκλήρυττεν εἰς τὸν κόσμον ὅτι τὸν εἶδε καὶ τῇ ὠμίλησεν. Ἦτο ἀληθὴς ἀνάστασις ἄρα γε; Ἦτο πλᾶσμα τεταραγμένης καὶ καταβεβλημένης ἐκ τῆς λύπης φαντασίας, διατελούσης ὑπὸ τὸ κράτος σταθερᾶς πεποιθήσεως περὶ τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς καὶ ἀκραιφνοῦς περὶ τοῦ διδασκάλου ἰδέας, ὡς νικητοῦ τοῦ θανάτου; Εἶνε λεπτὴ ἐρώτησις πρὸς ἣν οὐδεὶς θὰ ἔχη τὴν ἀπαίτησιν νὰ τῷ ἀποκριθῶμεν. Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια τοῦ γεγονότος μᾶς εἶνε ἀδιάφορος. Ἀρκεῖ ὅτι ἡ πρὸς τοῦτο πίστις τῶν μαθητῶν ὑπῆρξε βαθεῖα¹.

Ὅτι ἐχαρακτήριζεν αὐτὸν ἦτο ἡ ταπεινοφροσύνη του ὑβριζόμενος, προπηλακίζόμενος, συνεχῶρει τοὺς ὑβρίζοντας· ραπίζόμενος ἔτεινεν ἐκ νέου τὴν παρεϊάν του. Ὁμιλῶν ἀπευθύνετο πρὸς τὰς καρδίας. Πρὸ παντὸς ἐφρόντιζε περὶ τῶν πτωχῶν. Ἦρχετο νὰ παρηγορήσῃ τοὺς δυστυχεῖς. Προσεκάλει εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἀποκλήρους τῆς τύχης καὶ τοῖς παρεῖχε βοήθειαν. Ἐνησχολεῖτο νὰ οἰκονομῇ τὰς ἀνάγκας των, νὰ τοὺς ἐνόνη, νὰ συσφίγγῃ τὸν ἕνα μετὰ τοῦ ἄλλου, νὰ πληρώσῃ αὐτοῖς τὴν ἀνάγκην ταύτην τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀχανῶν καὶ ψυχρῶν κοινωνιῶν ἐκείνων, τὰς ὁποίας τὸ συμφέρον ἐθεμελίωσε καὶ τὰς ὁποίας κυβερνᾷ ἡ βία.

Ἐντὸς τῆς ἀχλύος ταύτης ἦτον ὁ Ἥλιος, οὐδεμίαν ῥυτίδα ἐσκίαζε τὸ πρόσωπόν του. Ἐνόμιζέ τις ὅτι ἐβλεπε τὴν ἀλήθειαν· τὴν ἀλήθειαν ζῶσαν, πάλλουσαν, καὶ προτρέπουσαν τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἐνὸς ὄρους νὰ ζητήσῃ ἐν τοῖς ὄνειροις τοῦ ιδεώδους τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς αὐτῆς.

Τί σημαίνει ὅτι τινὰς τῶν ἀληθειῶν τούτων ἐκήρυξαν πρὸ αὐτοῦ οἱ φιλόσοφοι; ὅτι ἡ ἐνότης τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ ἀθανασία, ἦτο ὑπὸ τινῶν φιλοσόφων γνωστὴ; Αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους προσευχῆς εἶνε παλαιαὶ ὡς ὁ Ἥλιος, ἀλλ' ἡ δόξα διὰ τὸν Χριστὸν εἶνε ὅτι ἠθέλησε νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ ἀξιώματα ταῦτα, ν' ἀναγεννήσῃ δι' αὐτῶν ἕνα κόσμον ὁλόκληρον, ἀδιαφόρως φυλῆς ἢ πατρίδος, νὰ συλληφθῇ, νὰ ὑβρισθῇ, ν' ἀποθάνῃ ὑπὲρ τούτων, νὰ περιβάλλῃ αὐτοῖς τοιαύτην ζωὴν καὶ τοιοῦτον κύρος, ὥστε μετὰ αἰῶνας

αἰῶνων νὰ ἀσπάζεταιται ἐξ εὐγνωμοσύνης ὁ ζῶν ἐκ τοῦ θανάτου αὐτοῦ κόσμος τὰ τεμάχια τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, θερμὰ εἰσέτι ἐκ τοῦ τελευταίου ἀναστεναγμοῦ του.

Ὁ διδάσκαλος ἐσταυρώθη^{* *}, ἀπέθανεν, ἀλλ' ὁ σπόρος, τὸν ὁποῖον ἔρριψεν ἐντὸς ἀκανθῶν καὶ τριβόλων, ἐμείνεν, ἠΰξησεν, ἠγέρθη πλήρης ζωῆς, καὶ ἐκίνησε νὰ καλύψῃ τὸν κόσμον. Ἡ μικρὰ χριστιανικὴ κοινωνία συσφιγθεῖσα, συνταχθεῖσα στρατιωτικῶς ὡς εἶπεῖν, ὀργανωθεῖσα κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς κοσμοκράτορος, ἤρξατο τοῦ ἔργου τῆς. Ὁ μέγας Παῦλος ἐκίνησε νὰ κατηχήσῃ τοὺς λαοὺς τῆς Γῆς.

Τὸ μέγα γεγονός τῆς παγκοσμίου κατηχήσεως ἤρξατο ὑποσκάπτειν τὰ θεμέλια τῆς Αὐτοκρατορίας. Ὑπεβλήθη δὲ τὴν ἀνάπτυξιν του θαυμασιῶς ἡ ἐποχὴ. Ἐν ἄλλοις καιροῖς, ἐν ἄλλαις ἡμέραις, ὑπὸ ἄλλην τάξιν πραγμάτων ὑπὸ ἄλλοιᾶς αἰρέσεις, ἡ μικρὰ αὕτη χριστιανικὴ κοινωνία, ὁποία παρίσταται ἡμῖν κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ, θὰ ἐπνίγετο ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Παλαιστίνης. Ἀλλ' ὁ Ῥωμαϊκὸς κολοσσὸς ὠφέλησε καὶ κατὰ τοῦτο τὴν ἀνθρωπότητα, ὅτι ἐλείανε τὴν ὁδὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ συνέτεινεν εἰς διάδοσίν του. Ἡ Ῥώμη εἶχεν ἀπανταχοῦ φονεῦσαι τὴν πατρίδα. Κεκυφότες ὑπὸ τὸν ζυγὸν οἱ λαοὶ εἶχον ἀποβάλλει τὰ ἀμοιβαῖα των μίσση. Οἱ πάντες ἠδύνατο νὰ φωνήσωσιν — «εἶμαι Ῥωμαῖος πολίτης» — ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ πάντες ἠδύνατο νὰ φωνήσωσι, δὲν ἦτο οὐδεὶς. Ὁ πατριώτης εἶχεν ἀποθάνει. Ἐμείνεν ὁμοῦ ὁ ἄνθρωπος, διὰ τὸν χριστιανισμὸν δὲ ἦτο πολὺ τοῦτο. Ἦτο τὸ πᾶν².

Ἄν ὁ Παῦλος ἤρχετο ἐν Ἀθήναις ἐπὶ Περικλέους θὰ ἐρρίπτετο ἐκ τῆς ἀκροπόλεως. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ αὐθάδους ἐκείνου ἐθνικοῦ ἐγωῖσμοῦ, οἱ λόγοι του θὰ ἀντήχουν ὡς ἐν ἐρήμῳ· ἀλλ' ἐν τῇ ἐποχῇ ἦλθεν, ὁ ἄνθρωπος συντετριμμένος, ἀηλιτισμένος δ' ἐκ τῶν θεῶν αὐτοῦ, παρ' ὧν μάτην ἐπεκαλέσθη βοήθειαν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἠλεκτρισθῇ ἐκ τῆς νέας ταύτης διδασκαλίας, ἡ ὁποία παρηγοροῦσα αὐτὸν διὰ τὰ δεινὰ τὰ ὁποῖα ὑφίστατο, ὑπισχεῖτο αὐτῷ τὴν ἀθανασίαν. Ἐκτὸς τούτου τὰ ἀξιώματα τῆς νέας θρησκείας εὐρέθησαν ἐν θαυμαστῇ ἀρμονίᾳ πρὸς τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ. Ὁ ἄνθρωπος εἶχεν ἀνάγκην γλυκυτέρων ἐθίμων θρησκείας καθαρωτέρας. Αἱ μεγάλαί των λαῶν μάζαι ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ἀναμορφώσεως. Ἐδῶ κεῖται ὅλον τὸ θαῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀπηθύνθη πρὸς τὸ μέγα ἀποδοχεῖον τῆς ἀγάπης, διὰ τῆς ὁποίας ὁ κόσμος ἠδύνατο νὰ σωθῇ. Ἀπηθύνθη πρὸς τοὺς πτωχοὺς, τοὺς δυστυχεῖς, τοὺς ἐγκαταλελειμμένους καὶ τοὺς συνήρπασεν.

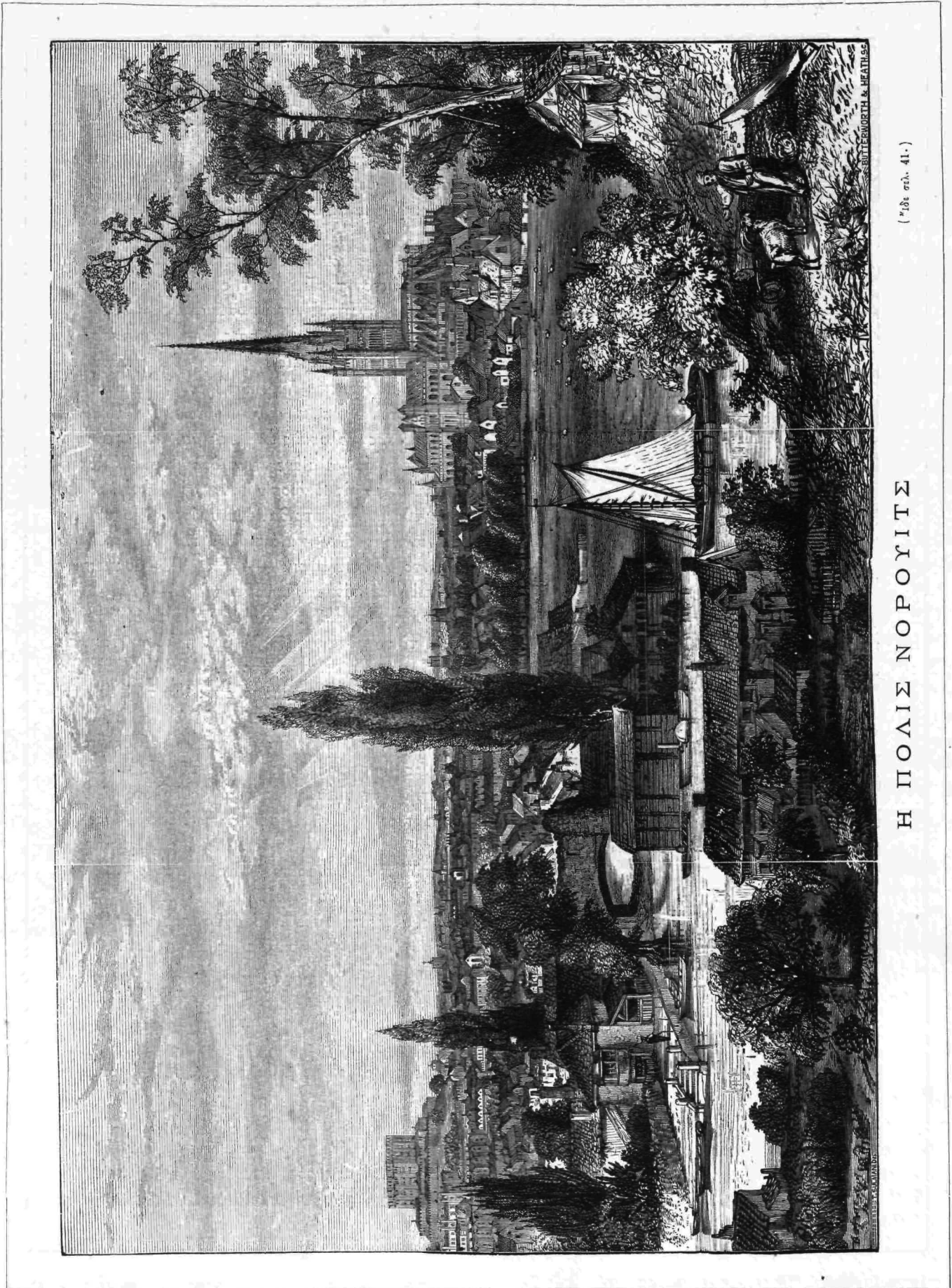
Ἀλλ' ὁμοῦ ἐν τῇ πορείᾳ αὐτοῦ μεταξὺ τῶν λαῶν, ἀπῆντησε φοβερὸν βράχον, τὰς Κυβερνήσεις. Τὸ πῦρ, ὁ σίδηρος, ὁ σταυρὸς, ἐπετέθησαν. Ὁ πίπτων ἐκεῖνος κόσμος ἠθέλησε νὰ ἐκδικηθῇ καὶ νὰ πλήξῃ. Ἐκράτησε τὴν ἀναπνοὴν αὐτοῦ, καί, συλλαβῶν ἀκτῖνα ἐλπίδος, ἠμύνετο κατὰ παντὸς τείνοντος νὰ τὸν ἐξοντώσῃ. Ὁ Ἰουδενάλης ἐτόξευε τὰς εἰρωνείας αὐτοῦ, καὶ ὁ Νέρων, ὁ Κλαύδιος,

¹ Ern. Renan, Origine du Christ., τ. 2.

² ΑΙ. Reville Origine, de Christ.

ὁ Τραϊανός, ὁ Αὐρήλιος, τὰς αἰματηρὰς διαταγὰς των.
Ἄλλ' αἱ καταδιώξεις ἐκεῖναι ἦσαν ὡς οἱ τελευταῖοι

σπαραγμοὶ γίγαντος ἀποθνήσκοντος· ἐπλήγονον, δὲν ἐθανάτου. Ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος μὲ τοὺς νόμους του

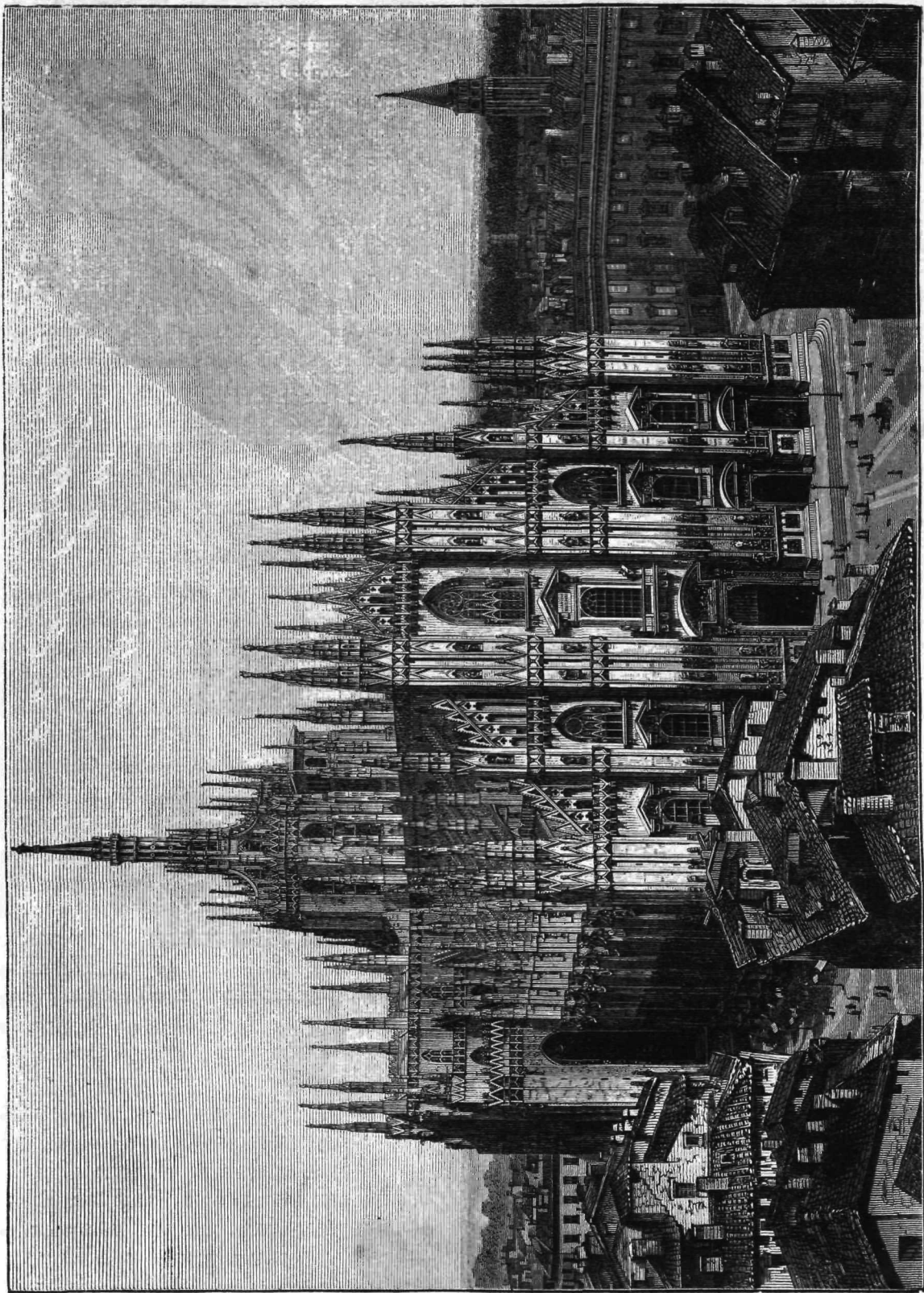
(Ἰδὲ σελ. 41.)

Η ΠΟΛΙΣ ΝΟΡΟΥΙΤΣ

τὰς σοφίας του, τὰς ἀρετὰς του ἀκόμη, ἦτο σχεδὸν ψευ- | δος. Ὁ χριστιανισμὸς ἦτο ἡ ἀλήθεια. Ἦτο, παραβαλλό-

μενος πρὸς τὰς θρησκείας, τὰς φιλοσοφίας, τὰς ἀρετὰς
τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, ὅ,τι ἢ τοῦ Περικλέους Ἑλλάς πρὸς

τὰ σύγχρονα αὐτῆς κράτη, ὅ,τι ἢ Ἀφροδίτῃ τῆς Μήλου
πρὸς τοὺς Αἰγυπτιακοὺς κολοσσούς, ὅ,τι ὁ Παρθενῶν

(18^ο σελ. 44).

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΝΑΟΣ ΤΩΝ ΜΕΔΙΟΛΑΝΩΝ

πρὸς τὰς πυραμίδας. Ὁ θρίαμβος αὐτοῦ ἐπομένως ἦτο
νόμος τῆς φύσεως.

Καὶ ἤδη, ἐκ τοῦ ὅτι ὁ χριστιανισμὸς εἶνε ἐκ τοῦ λαοῦ
γεννηθεῖσα θρησκεία, ἔπεται ὅτι δύναται ποτε νὰ ἐκλείψῃ,

ὡς ὄλαι αἱ τοῦ λαοῦ πλάναι; ὡς ἡ μαγεία δηλ. αἱ προλήψεις κτλ; Δὲν τὸ πιστεύομεν.

Ἡ θρησκεία δὲν εἶνε πλάνη τῶν λαῶν, εἶνε μεγάλη τοῦ ἐνοστίκτου ἀλήθεια μαντευομένη καὶ ἐκφραζομένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ¹. Πιθανὸν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον νὰ περιέχη ὁ χριστιανισμὸς καὶ τινὰς πλάνας, ἀλλ' οὐδεμία πλάνη εἶνε μεγαλειτέρα, ἢ τὸ φρονεῖν ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀνθρωπότης τελεία ἄνευ αἰσθήματος θρησκευτικοῦ, ἢ τὸ φρονεῖν ὅτι ἡ θρησκευτικὴ πίστις, τὴν ὁποῖαν ὁ ὕλισμὸς, ἢ μᾶλλον ὁ θετικισμὸς ἀντέταξεν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἰδέας, δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὰς καθ' ὅλας τὰς νομίμους ἐφαρμογὰς τῆς, ἀφοῦ πρότερον τὰς συντρίψῃ.

Ὁ ἄνθρωπος μόλις ἀφίκετο εἰς βαθμὸν τινὰ πολιτισμοῦ, θὰ ἐκάθησεν ἡμέραν τινὰ μελαγχολικὸς ἐπὶ βράχου, ἀπαραλλάκτως ὡς ὁ Κάφρος Σέκεζα², καὶ θὰ ἀπέτεινεν εἰς αὐτὸν τὰς ἐξῆς ἐρωτήσεις: «Τίς ἐδημιούργησε τὰ ἄστρα; Ποῦ ταῦτα στηρίζονται; Τὰ ὕδατα οὐδέποτε ἀποκάμνουσι ῥέοντα, ἀλλὰ ποῦ καταλήγουσι, καὶ τίς τὰ ὕδατα νὰ ῥέωσιν οὕτω; Τὰ σύννεφα ἔρχονται, φεύγουσιν, ἀλλὰ πόθεν ἔρχονται, τίς τ' ἀποστέλλει; Ἀδυνατῶ νὰ ἴδω τὸν ἄνεμον, ἀλλὰ τί εἶνε ὁ ἄνεμος, τίς τὸν γεννᾷ, τίς κάμνει αὐτὸν νὰ μυκᾶται, καὶ μὲ τρομάζῃ; Γνωρίζω πῶς ὁ σπόρος μου φύεται;» Διὰ μέσου τῶν ἐρωτήσεων τούτων ἀφίκετο εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ἰδέαν τῆς πρώτης αἰτίας, τοῦ ὑπερφυσικοῦ, καὶ ἐν τῇ ἀμαθείᾳ καὶ τῷ τρόμῳ αὐτοῦ ἐλάτρευσε πᾶν ὅ,τι ἐν τῇ παιδαριώδει φαντασίᾳ του ἐλίκνισε τοὺς παιδαριώδεις του πόθους. Οὐδεὶς λαός, ἐκτὸς σπανιωτάτων τινῶν ἐξαιρέσεων, ἔμεινεν ἄνευ θρησκείας. Ἡ θρησκεία λοιπὸν εἶνε ἡ ἀναγκαία καταφυγὴ παντὸς ἀνθρώπου, ὅστις ἐσκέφθη, ὁ πρῶτιστος δὲ σταθμὸς τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐν τῇ ἐξελίξει αὐτοῦ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἔδωκε διαφόρους τύπους καὶ διαφόρους μορφὰς εἰς τὸ ὄν αὐτό, ὅπερ ἐφαντάσθη ὡς πλάστην του, ἀλλ' ὅμως μεθ' ὅλας τὰς μεταξὺ των παραλλαγὰς αἱ θρησκείαι ἀνάγονται εἰς τρεῖς μόνον τάξεις³ τὴν ἀνατολικήν, τὴν ἑλληνικήν, τὴν χριστιανικήν. Ἡ ἀνατολικὴ εἶνε συγκεχυμένη περὶ Θεοῦ ἰδέα, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος λατρεύει τὸν Θεὸν χωρὶς νὰ τὸν γνωρίζῃ, καὶ χωρὶς ἐπίσης ὁ Θεὸς οὗτος νὰ γνωρίζῃ καὶ ἑαυτὸν. Ἡ ἑλληνικὴ εἶνε ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἀντιθέσεως. Ὁ Θεὸς διακρίνεται, ἐμνεται. Ἀντιτίθεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰς ἑαυτὸν. Τὸ ἄπειρον ἀπόλλυται, διαλύεται ἐν τῷ πεπερασμένῳ. Ἡ χριστιανικὴ εἶνε κατ' οὐσίαν ἡ συμφιλίωσις. Οὐγάτηρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἀναπαριστᾷ τὴν τε Ἀνατολήν καὶ Ἑλλάδα, καὶ τὰς ἐνόνει. Ὁ ἀγνοῶν ἑαυτὸν Θεὸς ἐν τοῖς σκοτεινοῖς συμβόλοις τῆς Ἰνδίας, ὁ ἐκτὸς ἑαυτοῦ Θεὸς ἐν ταῖς ποικίλαις θεότησι τῆς Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης, λαμβάνει πλήρη συνειδησὶν ἑαυτοῦ ἐν τῷ χριστιανισμῷ. Ὁ χριστιανισμὸς ἄρα

εἶνε ἡ μόνη πλήρης θρησκεία, ἡ μόνη ἀληθής. Εἶνε ὁ Θεὸς γνωρίζων ἑαυτὸν καὶ ὁμολογῶν ἑαυτὸν ὡς τοιοῦτον¹.

Ἐρευνᾶν, ἀμφιβάλλειν, εἶνε πολῦτιμος τοῦ ἀνθρώπου ἰδιότης. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἀμφιβολία ἔνοχος, διότι εἶνε ἐκ συστήματος ἀμφιβολία. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος ἡ ἀμφιβολία αὕτη καλεῖται σκεπτικισμὸς². Ἐγεννήθη ἐκ τῆς στρεβλώσεως τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος, καὶ εἶνε ὁ διεφθαρμένος [καρπὸς θελήσεως διεφθαρμένης. Ὁ σκεπτικισμὸς παγώνει ἀπάσας τῆς ψυχῆς τὰς κλίσεις, δεσμεύει ἅπαντ' αὐτῆς τὰ κινήματα, ἐνεκα δὲ τῆς ἐκουσίας αὐτοῦ οὐδετερότητος, μεταξὺ τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀληθείας, εἶνε ἀθεία καθαρὰ.

Οὕτω διάσημοι ἄνδρες προσεπάθησαν, καὶ προσπαθοῦσιν, εἴτε διὰ τῆς διαλεκτικῆς τῶν ἰδεῶν αὐτῶν, εἴτε διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν νεωτέρων αὐτῆς πορισμάτων, νὰ ἐκπάσωσιν ἐκ τῆς ἀνθρώπινου συνειδήσεως τὸ σύνολον τῆς εἰς ἀνωτέραν τινὰ δύναμιν πίστεως. Οὕτω θέτουσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν τὴν ἄπειρον φύσιν, δεικνύουσιν ἡμῖν τὴν πραγματικότητα ἐν ὄλῳ τῷ μεγαλείῳ αὐτῆς, τῇ καλλονῇ τῆς, τῷ τρόμῳ. Ἀλλὰ τί εἶνε τὸ ἄπειρον τοῦτο τῆς ὕλης, καὶ τί ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἂν εἶνε ἄπειρος, ἐὰν δι' ἡμᾶς εἶνε κενή, ἐὰν οὐδαμοῦ εὐρίσκωμεν τὰ ἴχνη μιᾶς συνειδήσεως; Ὅπισθεν τοῦ μεγάλου τούτου θεάτρου ὁ Λινναῖος ἐβλεπε διερχομένην τὴν σκιὰν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐὰν ἡ σκιά αὕτη χαθῇ ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν μας, τί θέλει μείνει ἡμῖν ἐκ τοῦ ἀπείρου τούτου διαστήματος; Ἄν ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξὶς ἀναχθῇ εἰς σειρὰν φαινομένων βιολογικῆς τάξεως, ὁ κόσμος εἰς μηχανικὸν σύστημα κινήσεως, ἂν πᾶσα περὶ πνεύματος, περὶ ἀνωτέρου ὄντος ἰδέα ἐξοβελισθῇ τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, ὡς ὀλεθρία τάσις, τίς θέλει βεβαιώσῃ ἡμᾶς, ὅτι παγετώδης νύξ δὲν θέλει σκιάσει τὸν βίον μας, ἀχλὺς σκοτεινῆς τὴν διάνοιάν μας;

Ἐρωτήσωμεν τὸν πρῶτον ἄνθρωπον. Ἔχει ἀναμφιβόλως ἐν πιστεύῳ, μίαν ἐλπίδα. Καὶ ἂν ὑπάρχωσι καὶ τινες ἄνευ πίστεως, οὗτοι ἀπατῶνται. Ἐχουσι καὶ αὐτοὶ μίαν χίμαιραν, ἡ ὁποία εἶνε ἀνταύγεια πίστεως ἀπολεσθείσης³. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἂν καὶ ἡ ἀνταύγεια αὕτη ἀπολεσθῇ, ἢ ἡ χίμαιρα αὕτη ἐκλείψῃ; Ποῦ τότε τὸ ἀνθρώπινον ἰδεῶδες; Πρὸς τί ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ, ἢ πάλη περὶ αὐτῆς, ὁ πόθος τῆς ἀληθείας, τῆς δικαιοσύνης, τοῦ καλοῦ ἐν τῷ κόσμῳ; Τί ἄλλο τότε μένει ὁ ἄνθρωπος, ἢ στιγμιαία ἐμφάνισις, πλέουσα ἐντὸς ἀπείρου ὄνειρου; ἢ, ὅπως λαλήσωμεν ἐπιστημονικώτερον, κατὰστάσις συνειδήσεως κεκλεισμένης ἐντὸς τοῦ ἐφαπτομένου σημείου φυσικῶν καὶ χημικῶν δυνάμεων, ἀμεταβλήτων καὶ ὠρισμένων;

Ὅποῖαν ἀνθρωπότητα θὰ σχηματίσωσιν αἱ ἀρνητικαὶ αὗται ἰδέαι! Ὅποῖαν κοινωνίαν σκοτεινῆν, ἄδικον, ξηράν,

¹ Er. Renan. Les Apôtres.

² Lubbock. Origine de la Civilis. Chap. V. La Religion.

³ E. Saisset-de la Philosophie Allemande.

¹ E. Saisset. De la Ph. All. s. Hegel.

² Ὁ Πύρρων εἶνε ἀρχηγὸς τοῦ συστήματος τούτου, τὸ ὁποῖον ἠκολούθησεν ὁ Πασχάλ.

³ Malloc. Pris. de la vie humaine.

ἀπογοητευμένην! Ἄλλὰ τὰ παράτολμα ταῦτα συστήματα θὰ καταπέσωσι· τὰ πλείστα τούτων κατέπεσαν ἤδη. Δὲν εἶνε πλέον συστήματα. Εἶνε τάσεις. Ἄλλ' αἱ σκοτειναὶ αὐταὶ ιδέαι θὰ σκορπίζωνται ὡς αἱ μελαναὶ ἐκεῖναι σκιαὶ τὰς ὁποίας ἡ φαντασία ἡμῶν βλέπει τὴν νύκτα, καὶ αἴτινες χάνονται ἅμα τῇ χαραυγῇ, διότι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, μεθ' ὅλους τοὺς ἀπελπιστικοὺς σπαραγμοὺς καὶ τὰς πλάνας του, εἴμαρται νὰ βαδίζη ἐνδελεχῶς εἰς τὴν πρόοδον. Ἡ κοινωνία εἰς τὴν τελειότητα. Ἡ ἀνθρωπότης πρὸς τὸν Θεόν.

ΛΕΩΝ ΜΗΛΙΩΤΗΣ

ΝΕΟΤΗΣ ΚΑΙ ΓΗΡΑΣ

I

Ἡλικία ἢ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἡλικιῶν σχέσις, τῶν ὑπὸ ἀβύσσου ὄλωσ χωριζομένων! Ἡ πρώτη εἶνε ὡς ἡ πρασίνη χλόη ἢ φρίσσουσα ὑπὸ τὰς πρώτας τοῦ ἔαρος θωπείας· ἡ δευτέρα ὡς ὁ ὠριμος στάχυς ὁ τείνων τὴν κορυφήν του ὑπὸ τοῦ θεριστοῦ τὸ δρέπανον· ἀμφότεραι δὲ εἰσιν ὁ ἐφήμερος καρπὸς ὁ θεία χειρὶ ἐπὶ τῶν κλάδων τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς ἀποτεθεῖς.

Νεότης! ἄνθος βλαστάνον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἐπιλήσμον τῶν καταιγίδων τῆς χθές, ἄφροντι διὰ τὰς τρικυμίας τῆς αὔριον. Νεότης! ἡλικία ρίπτουσα ἐνίοτε τὰς ὠραιότερας τῆς ζωῆς ἡμέρας εἰς τὸν τυφῶνα τῶν ἰδιοτρόπων παθῶν, κηλιδοῦσα τὴν ἀθωότητα ἐν τῇ μέθῃ τῶν ἀπατηλῶν ἡδονῶν, καὶ ἐνσταλάζουσα τὴν ἀμφιβολίαν ἐκεῖ ἐνθα ὠφείλε νὰ λάμπῃ ἡ ἐλπίς, καὶ τὴν ἐλπίδα ἐκεῖ ἐνθα γαυριᾷ ὅ,τι ἀδύνατον καὶ ἀκατόρθωτον. Γενναιοφροσύνη ἀπερίσκεπτος ἢς ἡ κεφαλὴ βαρύνει πλειότερον τῆς καρδίας, ἣτις ὅμως ἐνίοτε παρέλκει τὴν πρώτην.

Ἦ τί ὠραία ἐποχὴ ἢ τῆς νεότητος, ὅταν γινώσκῃ τις πῶς νὰ ὠφελῆθῃ ἵνα θερίσῃ κατόπιν ἀγαθοὺς καρπούς. Θέλγομαι βλέπων τὴν γελέσσον ταύτην ὑπαρξίν, ἐσθῆτι λευκῇ τῆς πίστεως περιβεβλημένην, ὄνειροπόλον, φιλόδοξον, ἀντανακλῶσαν ἐν τῷ ἀκτινοβολοῦντι αὐτῆς μετώπῳ τὴν ποίησιν, φίλεργον, ἀνεξάρτητον, εὐσπλαγχνον, συμπαθῆ. Διατρέχουσαν εἶτα παραδεισίους λειμῶνας μὲ γλυκεῖαν καὶ ἀγνὴν μνηστὴν παρ' αὐτῆς, ἣτις ἐνῶ δρέπει ἐν φίλημα ἀκούει συγχρόνως τὴν ὑπόσχεσιν μιᾶς εὐτυχίας! Ἦ νεότης, ἰσχυρὰ καὶ ὠραία, ἐπωφελῶ τῶν γονίμων τῆς ὑπάρξεώς σου στιγμῶν. Σκέπτου ὅτι ὁ βίος ὅλος δὲν ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ παρόντος καὶ μὴ ἐξάντλει τὴν ἰσχύν σου ἀμερίμνως τόσον, ὅσον ἢ μνηστὴ σου δρέπει τὸ φίλημά σου!

Διότι μίαν ἡμέραν τὰ δροσερὰ πέταλα τῶν ἐλπίδων καὶ πόθων σου, ξηρὰ πλέον καὶ μεμαραμένα τότε θὰ μεταβληθῶσιν εἰς ἰσάριθμα βροντόφωνα χεῖλη, ἅτινα θὰ κράξωσι πρὸς τὴν καρδίαν σου « Ἄφρων! τί ἔκαμες τὴν ζωὴν σου, τὴν εὐφύιαν σου, τὴν ψυχὴν σου; »

II

Καίτοι μὴ ἀνήκων εἰς τὴν τάξιν τῶν φανατικωτέρων τῆς κ. Στάελ θαυμαστῶν, οὐδὲ διαμφισβητῶν ὅτι πλεί-

στας ὁ κάλαμός της ἔγραψε λαμπρὰς σελίδας, δὲν δύναμαι ἐν τούτοις νὰ μὴ ὁμολογήσω ὅτι εὖρον ὑψηλὴν καὶ πολυσήμαντον τὴν παρακατιοῦσαν φράσιν, πλήρη ἀληθείας καὶ πραγματικῆς πίστεως, ἐν ἣ λέγει:

« Ὅταν εὐγενὴς βίος παρεσκεύασε τὸ γῆρας, δὲν καταλήγει πλέον τοῦτο εἰς τὸν τάφον ἀλλ' εἰς τὴν ἀθανασίαν. »

Ἐπάρχει τι ὄντως ὠραιότερον καὶ σεμνότερον σεβασίου πολιτοῦ γέροντος περιᾶυαζομένου ὑπὸ τοῦ σέλαος τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς, ὅπερ ὁ Θεὸς φαίνεται ὅτι ἐκ τῶν αἰδίων ἀκτίων του παρήγαγε καὶ δι' οὗ ἀμείβει σταδιοδρόμον, ἐνδόξως τοῦ βίου τὸ στάδιον καὶ ἐντίμως διατρέξαντα;

Ἐγὼ τοῦλάχιστον σέβομαι καὶ εὐλαβοῦμαι τὸ γῆρας καὶ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν οὐδέποτε διῆλθε πρὸ ἐμοῦ χωρὶς νὰ δεχθῆ τὸν συμπαθῆ μου χαιρετισμόν, τὴν ἐνδειξίν ταύτην τοῦ σεβασμοῦ ἣτις τῷ ὀφείλεται, τὴν τόσον ἀζημιον πλὴν δυστυχῶς σπανιώτατα παρεχομένην εἰς αὐτὸ ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι.

Τὸ γῆρας, κατ' ἐμέ, εἶνε φάρος ἔχων δύο φῶτα, τῶν τὸ μὲν φωτίζει τὴν ὁδὸν τοῦ κόσμου τὴν γηίνην, τὸ δὲ καταυγάζει τὴν πρὸς τὸν οὐρανόν.

Τὸ ἔσχατον γῆρας, ὅπερ κατ' ἐπιστημονικὸν ὄρον καλοῦμεν ἐξασθένησιν τῶν φυσικῶν δυνάμεων, πάθος ἀνίατον, οὐδὲν ἕτερον εἶνε ἢ βαθμὸς προσεγγίσεως πρὸς τὴν μεταμόρφωσιν εἰς ἡν τείνομεν, κατὰ πάντα ὁμοίαν ἐκείνης ἣν καθ' ἐκάστην βλέπομεν τελουμένην ὑπὸ τὰ ὄμματά μας μεταξὺ τῶν ἐντόμων, καὶ ἣτις τὸν ἀηδῆ σκώληκα μεταποιεῖ εἰς ζωηρόχρωμον χρυσάλλιδα, ἣτις διὰ τῶν διαφανῶν αὐτῆς πτερυγῶν διασχίζει περιχαρῆς τοὺς αἰθέρας.

Αἱ ἀρχαῖαι Ἀθηναὶ καὶ ἡ Ῥώμη, οἱ ἐπαιώνιοι οὗτοι ἀντίζηλοι ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ πολιτισμοῦ, ἀπέδιδον τιμὰς καί, ὡς εἶπεν, λατρείαν εἰς τὸ γῆρας. Εἰς αὐτὸ ἀνήκεν ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης, ἡ πρώτη εἰς τὰς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ φωνή, αἱ τιμητικὰ κατὰ τὰς ἑορτὰς θέσεις, ἡ προτίμησις ἐν πᾶσι διὰ πάντα.

Καὶ ἐπραττον σοφῶς οὕτως αἱ Ἀθηναὶ καὶ ἡ Ῥώμη, διότι μόνῃ ἡ γνωρίσασα τὸν βίον γενεὰ δύναται νὰ διδάξῃ καὶ νὰ καθοδηγήσῃ τὴν μέλλουσαν νὰ διατρέξῃ τὸ στάδιον τοῦ βίου γενεάν.

Παρατηρήσατε τὸν γέροντα ἐκεῖνον, οὗ τινος τὸ ἀνάστημα, καίτοι κυρτούμενον ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἐτῶν, προσεγγίζει ἐν τούτοις τὸν ζωφόρον πυλῶνος γοθικοῦ ναοῦ. Παρὰ τοὺς πόδας του κεῖνται κλάδος ἀκάνθης καὶ τὸ βιβλίον τῆς Συνέσεως, τὰ σύμβολα τουτέστιν ἅτινα ἐξεικονίζουσι τὴν ζωὴν καὶ τὰ τέλη αὐτῆς.

Δύο παιδία τὸν συνοδεύουσι· τὸ ἐν τούτων ἐν τῇ ὀρμῇ τῆς ἡλικίας του « ἐπιθυμεῖ νὰ χωρήσῃ πρὸς τὰ ἐμπρός, καὶ θραυεῖ ὑπὸ τοὺς πόδας του τὴν ὀχληρὰν ἀκανθάν· τὸ ἕτερον, μικρὰ ἀγγελόμορφος κόρη, κλίνει πρὸς τὴν ἱερὰν βίβλον. . . . Καὶ ὁ πάππος, παρατηρεῖ ἰλαρῶς ἀμφότερα, λέγων πρὸς τὸν παῖδα: ὑπομονή! καὶ πρὸς τὴν κόρην: θάρρος!

Ἴδου τὸ γῆρας.